

JERZY DUCHNIEWSKI OFM^{Cap}

PRZEJAWY ZAKONOTWÓRCZEJ AKTYWNOŚCI KAPUCYNÓW POLSKICH W XIX WIEKU

Na ogólną liczbę 39 zgromadzeń zakonnych (35 żeńskich, 4 męskie), powstałych w XIX i na początku XX w. na ziemiach polskich, w kręgu bezpośredniego oddziaływania kapucynów powołano do życia 27 (24 żeńskie i 3 męskie)¹. Niektóre z nich istnieją do dziś, inne straciły rację istnienia albo z powodu szczupłego stanu personalnego i braku żywszej działalności, albo ze względu na zbieżność celów i zadań zostały wchłonięte przez inne, prężniejsze zgromadzenia. Niektóre inicjatywy zakonotwórcze nie zostały w ogóle zrealizowane. Celem niniejszego artykułu jest uzupełnienie znanego skądinąd obrazu aktywności zakonotwórczej kapucynów polskich² informacjami o nie zrealizowanych w tej dziedzinie zamierzeniach oraz charakterystyka nie istniejących obecnie wspólnot zakonnych proveniencji kapucyńskiej.

W zakresie tworzenia rodzimych zgromadzeń zakonnych, zwłaszcza niehabitowych (tzw. ukrytych), niejednokrotnie podkreśla się pionierską rolę o. Honorata Koźmińskiego³. On to uformował w 1855 r. w zaborze rosyjskim pierwsze rodzime zgromadzenie — felicjanki⁴. Wcześ-

¹ Por. J. Bar. *Polskie zakony*. „Prawo Kanoniczne” 4:1961 nr 1-4 s. 423-529. Nie istniejące wspólnoty zakonne zostaną omówione niżej.

² Informacje na ten temat zawierają biografie o. Honorata Koźmińskiego, m. in. nowa publikacja: M. Werner. *O. Honorat Koźmiński, kapucyn. 1829-1916*. Poznań 1972.

³ Por. E. Jabłońska-Deptuła. *Reformator o. Honorat Koźmiński (1829-1916). Dziewiętnastowieczna próba odnowy katolicyzmu polskiego*. W: *W nurcie zagadnień posoborowych*. T. 1. Warszawa 1967 s. 389-406; *Padre Onorato Koźmiński da Biala Podlaska, fondatore di nuove forme di vita religiosa in Polonia*. Roma 1968.

⁴ M. Werner. *Anteil der Kapuziner an der Gestaltung der Gemeinschaft der Felizianerinnen in den Jahren 1855-1865 in Warschau*. „Colectanea Franciscana” 37:1967 s. 343-365; F. Duchniewski, G. Bartoszewski. *Powstanie zgromadzenia felicjanek*. „Prawo Kanoniczne” 11:1968 nr 1 s. 109-151; ciż. *Jeszcze o powstaniu zgromadzenia ss. felicjanek*. Tamże 15:1972 nr 3-4 s. 215-236; M. Strzałkowska. *Rozwój koncepcji i sprawa założycielstwa zgromadzenia ss. felicjanek*.

niejszą jednak, choć nie zrealizowaną próbę zawiązania rodzimego zgromadzenia zakonnego podjął prowincjał Polskiej Prowincji Kapucynów — o. Beniamin Szymański⁵.

W XIX w. w Warszawie nastąpił zastraszający wzrost prostytucji i związanych z nią chorób wenerycznych. Dawał się odczuć brak opieki nad dziewczętami wiejskimi, które licznie opuszczały domy rodzinne w poszukiwaniu pracy w mieście, gdzie nędza i niezaradność stały się przyczyną ich upadku moralnego. Nad opanowaniem trudnej sytuacji w tej dziedzinie pracował m. in. kapucyński kaznodzieja o. Ksawery Kralczyński (1806-1876). W tym celu ułożył w 1850 r. *Plan poprawy obyczajów*, który zamierzał rozpowszechnić w Królestwie w nakładzie 1 mln egzemplarzy. Elaborat, ujawniający utopijne i nie-realne plany, nie został nigdy wydrukowany, ale autor wywarł duży wpływ na grupę warszawskich działaczek charytatywnych, m. in. Aleksandrę Petrow, Aleksandrę hr. Potocką, z którymi wspólnie w 1853 r. założył przytułek dla poprawy upadłych kobiet, zw. Domem Schronienia Opieki Najśw. Maryi Panny. Kralczyński w 1855 r. opracował 2 regulaminy: dla pensjonariuszek i dla personelu⁶. Regulaminy te nie bardzo uwzględniały możliwości natury ludzkiej i wzbudzały zastrzeżenia współorganizatorek przytułku. Na skutek nieszczęśliwego wypadku w przytułku⁷ wycofano Kralczyńskiego z pracy w Domu Schronienia. Wtedy prowincjał Szymański podjął myśl utworzenia specjalnego zgromadzenia dla opieki nad upadłymi kobietami. Z powodu rygorów rządowych, uniemożliwiających zakładanie nowych rodzin zakonnych, istniały dwie możliwości — albo sprowadzenia zakonnice z zagranicy, albo wysłania tam polskich kandydatek, aby po przejściu odpowied-

Tamże 13:1970 nr 3-4 s. 23-60; t a ż. *Matka Angela Truszkowska — o. Honorat Koźmiński a sprawa założycielstwa ss. felicjanek*. Tamże 15:1972 nr 3-4 s. 237-257.

⁵ Piotr, Paweł, w zakonie Beniamin, Szymański, urodzony w 1793 r., do zakonu wstąpił w 1810, w 1816 r. otrzymał święcenia kapłańskie, przez 17 lat był prowincjałem (1836-1845 i 1852-1855); w 1857 r. był prekonizowany na ordynariusza diecezji podlaskiej, zmarł w 1867 r. Najwięcej danych bio-bibliograficznych podają: F. Duchniewski. *Polska Prowincja Kapucynów w okresie rządów prowincjal-skich o. Beniamina Szymańskiego*. Lublin 1960 (mps w Bibliotece KUL. Dział Re-kopisów); T. Fręchowicz. *Duszpasterska działalność Beniamina Szymańskiego biskupa podlaskiego*. W: *Studia z historii Kościoła w Polsce*, T. 1. Warszawa 1972 s. 103-238.

⁶ *Plan poprawy obyczajów, Regulamin dla „Domu Schronienia”, Prawa dla służących pod opieką NMP, Regulamin dla Pań*. W: *Interessa pod opieką Najśw. Maryi Panny* (Archiwum Klasztoru Warszawskiego (cyt. AKW) bez sygn.).

⁷ Rygorystyczny zakaz widywania się z rodziną pchnął jedną z pensjonariuszek do samobójstwa (*Korespondencja o. Ksawerego Kralczyńskiego z Aleksandrą Potocką z r. 1855*. W: *Varia klasztoru warszawskiego* (AKW bez sygn.)).

niej formacji zorganizowały życie zakonne w przytułku. W Monasterze działało zgromadzenie Sióstr Dobrego Pasterza, bazujące na III regule św. Franciszka z Asyżu, uzależnione od Sióstr Dobrego Pasterza w Angers⁸. Szymański zamierzał sprowadzić do Warszawy tercjarzki z Monastyru. Korespondował w tej sprawie z ordynariuszem diecezji monasterskiej bpem Jerzym Müllerem. Ze względu na zależność sióstr w Monasterze od domu w Angers biskup nie mógł ingerować w sprawy zgromadzenia w swojej diecezji i dlatego w maju 1855 r. odpisał Szymańskiemu, że nie wyśle żądanych zakonnice do Królestwa. Szymański podjął drugą możliwość — chciał do Monastyru wysłać kandydatki z Warszawy. Korespondencję z bpem Müllerem w tej sprawie przejęły jednak władze rządowe i zwrócono ją Szymańskiemu po pół roku z zastrzeżeniem, że nie wolno mu zakładać zgromadzenia, a ewentualne starania powinien uzgodnić z władzami rządowymi. Zgody takiej Szymański nigdy nie otrzymał⁹. Skoro nie doszło do uformowania odrębnego zgromadzenia, działaczki charytatywne przekazały w 1859 r. opiekę nad Domem Schronienia felicjankom, a w 1862 r. powstało tu nowe zgromadzenie Matki Bożej Miłosierdzia (magdalenki)¹⁰.

Wobec niemożliwości zakładania zgromadzeń o tradycyjnej formie w latach 1874-1904 powstały 24 zgromadzenia ukryte o specyficznej organizacji¹¹, związane z działalnością o. Honorata Koźmińskiego, określane niekiedy jako zgromadzenia „honorackie”¹². Wśród tych zgromadzeń, wymienianych w każdej biografii Koźmińskiego lub mających własne opracowania swych dziejów¹³, było także 9 nie istniejących obecnie wspólnot zakonnych, a mianowicie:

Sługi paralityków (Famulae Paralicorum) powstały w Warszawie w przytułku dla paralityków założonym przez hr. Feliksa So-

⁸ E. Bruley. *Le Bon Pasteur d'Angers*. Paris 1931.

⁹ List bpa Müllera do o. B. Szymańskiego z 18 VI 1855 i pismo Rządowej Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchownych z 22 II 1856. W: *Varia prowincjałskie* (Archiwum Warszawskiej Prowincji Kapucynów bez sygn.).

¹⁰ J. R. Bar. *Zgromadzenie Matki Bożej Miłosierdzia (1862-1962)*. „Prawo Kanoniczne” 9:1966 nr 3-4 s. 27-184.

¹¹ Por. tenże. *Z dziejów nowych form organizacyjnych stanów doskonałości w Polsce*. Tamże 8:1965 nr 3-4 s. 189-213.

¹² Tak określa zgromadzenia w paszkwilanckiej broszurze Poraj (S. Bojarska); *Zakony honorackie*. Warszawa 1910.

¹³ Zarys dziejów kilku zgromadzeń Koźmińskiego opublikował Bar na łamach „Prawa Kanonicznego” w cyklu: *Rozwój stanów doskonałości w Polsce* (obliczanki, serafitki). Ponadto: K. Dębowska. *Zgromadzenie sióstr franciszkanek od cierpiących w latach 1882-1952*. „Prawo Kanoniczne” 15:1972 nr 1-2 s. 159-230; M. Rygielska. *Powstanie i początkowy rozwój zgromadzenia sióstr mniejszych od Niepokalanego Serca Maryi*. W: *Studia historyczne*. Pod red. ks. M. Żywczyńskiego i ks. Z. Zielińskiego. T. 2. Lublin 1968 s. 179-249.

bańskiego i Izabelę Piłsudską w r. 1873¹⁴. Członkinie zgromadzenia rekrutowały się z dziewcząt wiejskich, stanowiących personel przytułku. Były one w kontakcie z Koźmińskim, podobnie jak fundatorzy, jego penitenci. Na organizatorkę wspólnoty wyznaczył Koźmiński Laurentę Pałowską (ur. 1833), która formację zakonną zdobyła u felicjanek. W 1874 r. zgromadzenie otrzymało od Koźmińskiego prowizoryczne ustawy. W 1889 r. było 20 sióstr, obsługujących ok. 120 chorych, w tym grupę nauczycielek pielęgowanych na życzenie subsydiującej przytułek Aleksandry Borkowskiej¹⁵. Po 1900 r. Sługi Paralityków zrezygnowały z opieki Koźmińskiego, korzystając z pomocy nie zidentyfikowanego „kapłana z Podlasia” Zgromadzenie przestało istnieć ok. 1907 r.¹⁶

Służebniczki Szpitalne (Sorores Valetudinariae) pod wezw. Nawiedzenia Matki Bożej powstały w r. 1881 w ufundowanym przez Władysława Czarneckiego w Warszawie przytułku św. Władysława dla nieuleczalnie chorych. Członkinie pochodziły również z personelu przytułku. Dla usprawnienia organizacji zgromadzenia opartego na III regule św. Franciszka z Asyżu Koźmiński wyznaczył na przełożoną dotychczasową kierowniczkę schronienia dla opuszczonych kobiet (tzw. „Przytuliska”) Felicję Piotrowską. Zachowywano ustawy napisane przez Koźmińskiego. W 1889 r. zgromadzenie liczyło 27 sióstr (w tym 12 po przyrzeczeniach zachowania rad ewangelicznych), 5 nowicjuszek i 5 próbantek. Usługiwały przyjętym do przytułku ok. 40 chorym. Zgromadzenie zanikło na początku XX w., choć próbował je ratować ks. Michał Dębicki¹⁷.

Gospodziarki lub Martanki (Sorores sanctae Martae seu martanae) — Odpowiedni grunt pod powstanie tego zgromadzenia stanowiła akcja abstynencka, propagowana przez kapucyna klasztoru nowomiejskiego Franciszka Szymanowskiego (1831-1893)¹⁸. Pragnąc za-

¹⁴ *Schronienie dla nieuleczalnie chorych im. Feliksa Sobańskiego*. „Kurier Warszawski” 1894 nr 38 s. 7.

¹⁵ *Notiones de piis congregationibus vitam occultam coram mundo egentibus* (Archiwum Wicepostulatora Procesu Beatyfikacyjnego o. H. Koźmińskiego (cyt. AWP). Sygn. II A); Archiwum Wojewódzkie m. Warszawy (cyt. AWW). Zbiory W. Przyborskiego. Por. H. Cichowski. *Aleksandra B. W: Polski słownik biograficzny*. T. 2. Kraków 1936 s. 327-328.

¹⁶ [H. Koźmiński]. *Wiadomości szczegółowe o zgromadzeniach ukrytych* (AWP sygn. II C 30).

¹⁷ *Notiones de piis congregationibus*; [Koźmiński], jw.; AWW. Zbiory Przyborskiego; *Pismo H. Koźmińskiego do księży biskupów Królestwa Polskiego z 15 VIII 1907*. „Nasza Przeszłość” 28:1968 s. 77.

¹⁸ Jeden z pierwszych współpracowników Koźmińskiego w akcji zakonotwórczej, werbujący kandydatki zwłaszcza do zgromadzenia służek. Idei walki z pijaństwem poświęcił broszurę *Rada braterska*, Warszawa 1881 (nie znana Estreicherowi).

pobiec szerzeniu się pijaństwa wśród wieśniaków, podjął on ideę zakładania w miasteczkach targowych tzw. gospód chrześcijańskich. Z jego inicjatywy powstało kilka tego typu placówek, w których działały tercjarki kapucyńskie. Taka gospoda, obsługująca przyjeżdżających do spowiedzi do Koźmińskiego, powstała w 1882 r. w Zakrocymiu. W ciągu najbliższych lat powstały 2 analogiczne w pobliskich ośrodkach. Pracujące w nich tercjarki zachowywały rady ewangeliczne według zredagowanych przez Koźmińskiego konstytucji oraz instrukcje dotyczące metod pracy. W 1889 r. było 12 zespołów gospodiarek, świadczących usługi kilkunastu tysiącom ludzi w ciągu roku. Ponieważ podobny cel miało największe zgromadzenie ukryte — służki, ok. 1895 przyłączono do niego martanki¹⁹.

Córki Matki Bożej Częstochowskiej (Filiae Mariae de Claromonte) powstały ze służek, ukierunkowanych celem i zadaniami na ludność wiejską. Członkini tego zgromadzenia Helena Linde podjęła inicjatywę zakładania w miastach hospicjów dla wieśniaków, gdzie za niskim wynagrodzeniem mogliby otrzymać nocleg, a przy okazji prasę katolicką i lekturę religijną. Plan swój zrealizowała w 1889 r. w Zakrocymiu. W miarę napływu kandydatek otwarto drugie hospicjum w Warszawie. Zgromadzenie otrzymało od Koźmińskiego konstytucje oparte na III regule św. Franciszka z Asyżu i odpowiednie instrukcje. W ostatnich latach XIX w. liczyło 9 członkiń (w tym 3 żyjące wspólnie). Ze względu na wspólny cel z martankami zostało razem z nimi wcielone do zgromadzenia sióstr służek²⁰.

Niewiasty Ewangeliczne (Ancillae Sacrae Familiae) — Do Koźmińskiego zgłaszały się kobiety zameżne i wdowy z prośbą o skierowanie ich na drogę życia zakonnego. Wprawdzie istniejąca w uprzednio założonych zgromadzeniach kategoria tzw. stowarzyszonych²¹ umożliwiała im wstąpienie do zgromadzeń, ale nie odpowiadały im zadania nie związane z ich stanem. Kilka kobiet o podobnych aspiracjach, pragnących oddziaływać na małżeństwa, zawiązało w 1889 r. wspólnotę, którą kierowała żona dyrektora poczty w Warszawie, Kazimiera Bartoszewicz. Koźmiński, zgodnie z przyjętym sposobem postępowania,

¹⁹ *Notiones de piis congregationibus*; [Koźmiński], jw.; *Rady dla służki Jezusa, czyli martanki* (AWP sygn. II D).

²⁰ *Notiones de piis congregationibus*; *Pismo o. H. Koźmińskiego do biskupów*.

²¹ W zgromadzeniach Koźmińskiego wytworzyły się 3 kategorie członków: wspólni — mieszkali razem i wspólnie odbywali praktyki życia zakonnego, zjednoczeni — mieszkali przy rodzinach lub w miejscu wykonywania zawodu, stowarzyszeni — osoby, które z różnych przyczyn nie mogły zachować rad ewangelicznych, ale brały udział w zadaniach zgromadzenia (por. Bar. *Z dziejów nowych form organizacyjnych* s. 199-203).

zlecił kierownictwo formacji zakonnej tej wspólnoty członkini ukrytego zgromadzenia sercanek Elizie Cejzik. Ta jednak, czując się obco w środowisku wdów i mężatek, opuściła je z kilku osobami stanu wolnego i zawiązała zgromadzenie obliczanek²². Wtedy do Niewiast Ewangelicznych zgłosiła się sytuowana wdowa Anna Mineyko (1851-1931), dzięki której zgromadzenie zyskało zaplecze materialne. Równocześnie w zgromadzeniu pojawiła się tendencja do życia wspólnego. Koźmiński przygotował odpowiednie teksty konstytucji i w 1893 r. założył zgromadzenie zakonne oparte na III regule franciszkańskiej, zreformowanej przez pap. Leona XIII. Głównym zadaniem zgromadzenia było uświęcanie życia rodzinnego. Członkinie nie składały ślubów, tylko czasowe przyrzeczenie zachowania rad ewangelicznych według możliwości swego stanu. Kiedy po 1901 r. z nakazu Stolicy Apostolskiej zgromadzenia dostosowano do specjalnych *Norm* dla nich wydanych²³, Niewiastom Ewangelicznym odmówiono zatwierdzenia, choć było ich 73 (5 profesek, 18 nowicjuszek, 15 próbantek i 35 aspirantek). W 1908 r. podzieliły los zgromadzeń ukrytych. Uchwały II Konferencji Biskupów Metropolii Warszawskiej degradowały je do zwykłej kongregacji tercjarskiej. W 1910 r. zostały agregowane do kapucynów i określone jako sodalicja Służebnic Najśw. Rodziny. W tej formie przetrwały do wybuchu II wojny światowej²⁴.

Mężowie ewangeliczni (*Servi Sanctae Familiae*) — Była to wspólnota o celu i formach organizacyjnych paralelna do poprzedniej i powstała pod jej impulsem. Grupa żonatych i wdowców uformowała się w 1894 r. we wspólnotę kształtującą życie według reguły franciszkańskiej dla III Zakonu i ustaw nadanych przez Koźmińskiego. Wyzaczył on na kierownika Antoniego Wysłoucha, który pod wpływem swego brata o. Antoniego²⁵ znacznie ustawę udoskonalił. W 1899 r.

²² Por. tenże. *Zgromadzenie sióstr obliczanek (1886-1958)*. „Prawo Kanoniczne” 10:1967 nr 3-4 s. 79-123.

²³ Prawodawstwo kościelne. na mocy którego zatwierdzano zgromadzenia, zawarte było w konstytucji apostolskiej *Conditae a Christo* z 8 XII 1900 (*Enchiridion de statibus perfectionis*. Roma 1949 n. 241) i uzupełniających ją *Normach* z 28 VI 1901 r. (T. Schäfer. *De religiosis*. Roma 1947 n. 1102).

²⁴ *Notiones de piis congregationibus; Rady dla kobiet zamężnych pragnących naśladować niewiasty ewangeliczne* (AWP sygn. II D). Por. Werner. *O. Honorat Koźmiński* s. 379-381.

²⁵ Izidor Kajetan Wysłouch, w zakonie Antoni, pseud. Szech (1869-1937), najpierw przełożony generalny zgromadzenia dolorystów. W 1897 r. wstąpił do kapucynów. Postać czekająca na naukową biografię. Popularyzatorsko potraktował ją H. Sy ska (*Przychodzień z góry ducha. O księdzu Antonim Szechu*. Warszawa 1955). Współcześni widzą w nim modernistę katolickiego (Z. Poniatoński. *Antoni Szech (I. Wysłouch) i modernizm katolicki w Polsce*. W: *Studia o modernistach katolickich*. Warszawa 1968 s. 169-224) lub ideologia tzw. ruchu siewbiarskiego (J. Molenda.

było ich w 3 diecezjach 57 (16 profesów, 6 nowicjuszów, 35 próbantów i aspirantów). Wspólnota przeżyła kryzys spowodowany odejściem z niej Wysłoucha, który solidaryzował się z bratem porzucającym zakon²⁶. Kryzys pogłębiła decyzja władz kościelnych, które zredukowały wspólnotę do rzędu przykościelnych kongregacji tercjarskich²⁷. Szczątki zgromadzenia utrzymały się na terenie Warszawy dzięki życzliwości księży Jana Siemca (1846-1919) i Zygmunta Łubieńskiego (1852-1929)²⁸.

Stowarzyszenie Kapłanów Mariańskich (Congregatio Mariana Sacerdotum Saecularium) — W trakcie powstawania i rozwoju zgromadzeń ukrytych przedstawiciele hierarchii zwrócili się do Koźmińskiego o utworzenie zgromadzenia przyczyniającego się do odrodzenia stanu kapłańskiego²⁹. Koźmiński zainteresował się propozycją i napisał ustawy dla przyszłej wspólnoty kapłańskiej. Były one jednak przepojone duchowością zakonną i dlatego spotkały się ze sprzeciwem biskupów, zwłaszcza M. Nowodworskiego z Płocka. Koźmiński zrehabilitował inne ustawy, wzorując się na tekstach normatywnych Księżąt Bartolomitów (bartoszków). Ustawy skorygowali biskupi, życząc sobie luźnej organizacji i niewiązania członków żadnymi ślubami, a najwyżej obietnicami wierności. Koźmiński dokonał zmuszonej przeróbki i wydał je za aprobatą bpa A. Dunajewskiego w 1892 r.³⁰ W tym czasie zgłaszali się do niego kapłani chętni do zachowania ustaw. W relacji do Rzymu, wysłanej przy końcu XIX w., wymienia Koźmiński liczbę 20 kapłanów z 4 diecezji, żyjących według ustaw Księżąt Mariańskich, przeważnie profesorów seminariów duchownych. W okresie powstawania mariawityzmu kilku księży związało się z tym ruchem. Wtedy poddano krytyce wspólnotę kapłańską. Niektórzy księża w sekrecie utrzymywali łączność z Koźmińskim i przynależność do Księżąt Mariańskich. Najwierniej współpracował z Koźmińskim ks. Jerzy Matulewicz, ks. Franciszek Toporski i 7 księży z Warszawy i pobliskich okolic, którzy nadal odbywali wspólne praktyki pobożne. W 1907 r.

Chłopski ruch polityczny od przełomu XIX i XX w. do listopada 1918 r. W: *Historia chłopów polskich*. T. 2. Warszawa 1972 s. 463-567). O. Antoni Wysłouch podjął także swoistą akcję zakonotwórczą. W Nowym Mieście n. Pilicą założył — na wzór ukrytych zgromadzeń — w r. 1903 tzw. paulinistki, rekrutujące się z okolicznych ziemianek.

²⁶ Na skutek wszechstronnej nagonki z powodu śmiałych poglądów o. Antoni 28 IX 1908 r. opuścił zakon (por. Werner, O. *Honorat Koźmiński* s. 549-563).

²⁷ *Notiones de piis congregationibus*.

²⁸ [Koźmiński], jw.

²⁹ Zyczenie episkopatu przekazał Koźmińskiemu bp Antoni Ksawery Sotkiewicz.

³⁰ *Ustawa Stowarzyszenia Mariańskiego Świeckich Kapłanów*. Kraków 1892.

Matulewicz został powołany do Petersburga celem objęcia w Akademii Duchownej katedry socjologii. Wspólnota — pozbawiona kierownika — straciła swą żywotność³¹. Za jej kontynuację można uważać Unię Apostolską Kleru, powołaną w 1905 r. przez ks. Jana Siemca. Doświadczenia Matulewicza, zdobyte we wspólnocie Koźmińskiego, były mu zapewne pomocne w reorganizowaniu marianów³².

Córki Jezusa Ukrzyżowanego (Filiae Crucifixi) — W kręgu oddziaływania Koźmińskiego znalazły się osoby, które pragnęły prowadzić życie kontemplacyjne, nie przywdziewając habitu. Rekrutowały się one z rodzin zamożnych i mogły wnieść odpowiedni posąg na swe utrzymanie. W 1890 r. zorganizowały się w zgromadzenie, kierowane przez Józefę Ramel. Kiedy w 1900 r. zamieszkały w Nowym Mieście n. Pilicą, od Koźmińskiego otrzymały ustawy, w myśl których miały się „łączyć wspólnie pod wezwaniem Jezusa Ukrzyżowanego i przez rozmyślanie Męki Pańskiej i współcierpienie z Nim przyczyniać się [...] do odnowienia zakonów św. Franciszka”³³. Jako osoby wykształcone, miały kierować żeńskim tercjarstwem. Liczba członkiń nie jest znana. Ramel w 1905 r. opuściła zgromadzenie, które po 1908 r. włączono do zgromadzenia pocieszycielek Serca Jezusowego³⁴.

Infirmierki od Najśłodszego Serca Jezusowego (Infirmariae a Corde Jesu) — W zgromadzeniach ukrytych były osoby mające zamiłowanie do pielęgnowania chorych, lecz nie było to należycie wykorzystane. Zwróciły się one do Koźmińskiego o skierowanie ich do tego rodzaju pracy. Akurat sprzyjająca idei ukrytego i wpływową Pelagia Popławska prosiła Koźmińskiego o opiekunki do pielęgnowania chorej rodzonej siostry, umieszczonej w zakładzie wodolecznicznym dra Jana Bielińskiego w Nowym Mieście n. Pilicą³⁵. Koźmiński skierował tam Jadwigę Wolską i Ewelinę Bielińską, a w 1903 r. założył zgromadzenie, mające na celu pierwotnie opiekę nad obłąkanymi, a później nad ubogimi chorymi. Członkinie miały dość łagodny regulamin. Koźmiński nie spieszył się z nadaniem ustaw, dopóki nie

³¹ *Notiones de piis congregationibus*; [H. Koźmiński]. *Słowniczek Kapłanów Mariańskich*. Cz. 1: *Wiadomość o stowarzyszeniach świeckich kapłanów wspólne życie wiodących* (AWP sygn. II D); *List ks. J. Matulewicza do o. H. Koźmińskiego z 28 IV 1905 r.* (tamże sygn. III D 21).

³² Por. W. Nieciecki. *Sługa Boży arcybiskup Jerzy Matulewicz (1871-1927)*. „Homo Dei” 36:1967 s. 146-150; G. Bartoszewski. *Ks. Jerzy Matulewicz a idea stowarzyszenia Księża Mariańskich o. Honorata Koźmińskiego*. Tamże 37:1968 s. 55-59.

³³ *Ustawa Zgromadzenia Siór od Jezusa Ukrzyżowanego* (AWP sygn. II D).

³⁴ [Koźmiński]. *Wiadomości szczegółowe o zgromadzeniach; Pismo o. H. Koźmińskiego do biskupów*.

³⁵ *Zakład Przyrodolecznicy dra Bielińskiego w Nowym Mieście nad Pilicą*. Warszawa 1876.

ustabilizuje się materialna sytuacja wspólnoty. W Nowym Mieście otwarto prywatny szpitalik, jednakże lokal był za szczupły na rozwinięcie aktywniejszej działalności. W 1904 r. wstąpiła do zgromadzenia Helena Rościszewska, właścicielka posesji na przedmieściach Włocławka, i tam planowano przenieść siedzibę zgromadzenia, złożonego z kilkunastu sióstr. Skorzystano jednakże z innej okazji. Od braci Sług NMP nabyto dom w Klimontowie Sandomierskim, gdzie przeniosła się część sióstr. pod kierunkiem Józefy Rader; nieliczna grupka pozostała w Nowym Mieście. W 1908 r. zgromadzenie zredukowano do rangi kongregacji tercjarskiej. Ponieważ siostry pragnęły być nadal zakonnicami, zaproponowano im połączenie się z którymś z zatwierdzonych zgromadzeń. Nie wybrały jednak franciszkanek od cierpiących, których cel był zgodny z ich pragnieniami, lecz przyłączyły się do sióstr Imienia Jezus³⁶.

Zaanonsowane w krótkim przeglądzie nie istniejące już wspólnoty Koźmińskiego zasługują na solidniejsze opracowanie ich dziejów. Może w kontekście z dziejami innych zgromadzeń łatwiej byłoby ukazać związki i wzajemne relacje zgromadzeń powoływanych do istnienia przez kapucynów. Potwierdziłoby to jeszcze dobitniej ich nieprzeciętną aktywność zakonotwórczą.

³⁶ [K o ź m i ń s k i]. *Wiadomości szczegółowe o zgromadzeniach; Pismo o. H. Koźmińskiego do biskupów.*